

Göran Hägg: Välfärdsåren, svensk historia 1945-1986. (Utgiven 2005)

Kap V. Rekordåren (1967-73).

9. Segregation, automation, administration (sid. 297-301)

Trots den tillväxtoptimism som besjälade även områden som vård och skola, slog allt ändå inte rekord under rekordåren. Barnafödandet sjönk och fortsatte att sjunka. Avståndet till antalet döda krympte till synes obönhörligt, även om livslängden fortsatte att öka. Ända växte befolkningen fortfarande. Framför allt genom att invandringen slog rekord. År 1969 kom 64 500 invandrare, och år 1970 över 77 000, så att invandringsöverskottet vida överträffade födelseöverskottet.

Emellertid var siffrorna växlande. Invandringen sjönk till under 30 000 åren 1972-73, medan utvandringen - framför allt personer som återvände till Finland - ökade så att vi hade ett underskott med 10 000. Bakgrunden var en tillfällig strukturarbetslöshet, samt att man 1968 ändrat reglerna för att begränsa den utomnordiska arbetskraftsinvandringen.

På 70-talet blev flyktinginvandringen övervägande. En stor grupp sydamerikaner kom efter kuppen i Chile 1973. Likaså många flyktingar från Mellanöstern - palestinier, kristna maroniter från Libanon som snabbt etablerade sig i samhället och framför allt en stor grupp syriska monofysitiska kristna, som först kallades assyrier och sedan syrianer. De sistnämnda kom att bilda den mest homogena invandrarbosättningen, sydväst om Stockholm i Botkyrka och Södertälje, där deras biskop och andra kyrkliga funktionärer också tog säte. Likaså kom förföljda kurder från Turkiet och Irak samt grupper från afrikanska krishärdar som Somalia och Eritrea.

Invandringen och invandringsöverskottet steg åter 1974, men uppnådde aldrig mer under 70-talet rekordnoteringarna från 1969-70. Men antalet och andelen utrikes födda växte givetvis ändå. Och inklusive de inrikes födda med mer eller mindre markant »invandrarbakgrund« närmade sig »det nya Sverige« hastigt siffror mellan 10 och 20 % av befolkningen.

I viss mån började synen på invandrare ändras efter 1970. De nya grupperna hade svårare att anpassa sig, även de från början populära flyktingarna från Sydamerika och de ofta färgade amerikanska desertörerna från Vietnamkriget. De hade redan under de sena rekordåren svårare att få arbete än de sydeuropeer som importerats till speciella arbetsuppgifter under den första efterkrigstiden. De tillhörde ofta kulturer vars värderingar låg längre från den svenska. Dessutom tenderade de nya invandrarna att hamna i miljonprogramsförorter där de bildade getton med sina landsmän. Sammanstötningar med svenska ungdomsgäng förekom i Södertälje under tidigt 70-tal.

Samtidigt ändrade myndigheterna politik. Tidigare hade integration och assimilering uppmuntrats. Nu, när det inte längre tycktes lika lätt, började man istället, med visst stöd från invandrarorganisationer, tala om »ett mångkulturellt samhälle«. Hemspråk infördes för invandrarbarn i skolan, och ofta gick de till och med lämna svensklektionerna för detta. Termen »svartskalle« blev vanlig i mitten på 70-talet. »Blatte« kom något senare. Ändå förblev Sverige i förbluffande grad förskonat från rasbråk och främlingsfientliga rörelser.

Svenskundervisningen som först på 60-talet drevs av studieförbund som ABF övertogs under första hälften av 70-talet av staten genom Arbetsmarknadsutbildningen. AMU. Senare hamnade den hos kommunerna. Arbetsgivare ålades att betala svenskundervisning för invandrad arbetskraft. Undervisningens effektivitet kunde diskuteras men inte ambitionen. Svårigheten för vuxna invandrare att lära sig språket genom direktmetod och vardagsnära upplevelser torde ha bidragit till att förnuftigare metoder åter kunde införas även i svenska

skolelevers studier av främmande språk. Inget getto tilläts utveckla sig till en »no go area« av det slag som finns i andra europeiska storstäder.

Yrkeslivets omdaning fortsatte. Ännu fler kvinnor gick ut på arbetsmarknaden. Även detta uppmuntrades av politiker och myndigheter. Arbetsmarknadsutbildningen hade från början inrättats som Centrala omskolningskurserna. CO, för att rada bot på strukturarbetslösheten genom att omskola inställda arbetare till yrken där det fanns efterfrågan. Med tveksam framgång. Arbetslivets omdaning var sådan att många verkstads-specialiteter inom svarvning, bänkarbete, svets och dylikt redan var bortautomatiserade och försvunna när de omskolade efter något år skulle ut på arbetsmarknaden igen. Men de försvann åtminstone ur statistiken. Allt fler av de arbets sökande var också invandrare - vårtor man alltså i allt högre grad istället fick satsa på svenskundervisning. De ovedersägliga framgångar man kunde notera gällde istället utbildning för kvinnor som ville ut i arbetslivet efter några år i hemmet kurser i vårdsektorn och framför allt för kontor och administration. Här val behövt till synes omätligt, och i princip alla kunde eller utbildning ta arbeten. Från att ha varit extremt låglönlade förbättrades också dessa utpräglade kvinnoarbeten. Åtminstone något.

Arbetsmarknaden förblev könssegregerad, och segregationen ökade i absoluta tal, då allt fler kvinnor kom ut i typiska kvinnoarbeten, samtidigt som till exempel läraryrket hastigt feminiserades. Men, fränsett lärarna, skedde samtidigt viss ekonomisk utjämning genom medvetna låglönesatsningar från fack och regering.

Kvinnorna deltog härmed i särskilt hög grad i den förändring vi redan flera gånger varit inne på - från industrisamhälle till administrations- och servicesamhälle. Vi har redan berört administrationssektorns tillväxt mellan 1960 och 1970 (se kapitel IV:8). Den utvecklingen fortsatte och accelererade, Fortfarande utan att den nya vänsterns arbetarromantiker och mediernas debattörer lagt märke till den i sina skildringar av arbetarklassens tidlösa elände och vädjanden till dess revoltlusta. Under hela 70-talet fortsatte således antalet industrisysselsatta att sjunka från cirka 40 % till under 34 %. Jordbruket fortsatte att backa, från cirka 8 % till 5,5 %. Båda fortfarande med bevarad eller ökad produktivitet. Övriga cirka 60 % aktivt arbetande tillhörde den vårdande eller administrativa sektorn samtidigt som även industrijobben byråkratiserats. Som tidigare framgått växte även tjänstesektorns ekonomiska betydelse, så att offentliga och privata tjänster vid decennieskiftet 1970 redan passerat den direkta varuproduktionen och stod för över 50 % av BNP.

En väldig tillväxt ägde rum inom den offentliga sektorn, närd av både den ekonomiska tillväxten och Strängs skatteuttag. Antalet statsanställda ökade mellan 1970 och 1975 med cirka 50 000 till närmare 400 000, och den redan överväldigande andelen tjänstemän bland dessa växte än kraftigare.

Antalet icke arbetande pensionärer, vårdklienter och vuxna i utbildning - ökade också, vilket betydde än mer för den offentliga sektorns tillväxt i rent ekonomiskt hänseende. Större delen av de väldiga summor som cirkulerade genom det offentliga kassor var bidrag eller transfereringar.

Fortfarande var tillväxten dramatisk- som framgår av namnet »rekordåren«. Men faktiskt inte riktigt lika våldsamt som under det tidiga 60-talet, även om nya rekord i absoluta tal sattes hela tiden. År 1970 nåddes en ny topp med cirka 6,5 % tillväxt, men 1971 gjordes en kraftig kreditstramning, varför just det året tillväxten egentligen slog ett bottenrekord med 0,9 %.

Den minsta ökningen sedan 1950, åtföljd av markant strukturarbetslöshet som dock ansågs möjlig att bota med arbetsmarknadsutbildning och flyttstöd. Och tillväxten steg på nytt till 60-talssiffror fram till och med 1974, det sista rekordåret, vilket tycktes bevisa riktigheten i den förda politiken.

Den kraftiga ekonomiska expansionen gjorde att skatternas andel av bruttonationalprodukten knappast ökade alls under rekordåren mellan 60-talets mitt och 1974, samtidigt som deras andel av den privata konsumtionen blev större. Vilket betyder att ökade sociala förmåner helt betalades med tillväxt. Mellan 1966 och 1974 fördubblades lönerna, medan priserna bara steg med 50 %. Det betyder, även med marginal för ökat skatteuttag, en fortsatt rejäl standardförbättring. Det mesta av skatteuttaget gick ju också tillbaka till medborgarna som bidrag och transfereringar.

Om yrkeslivets förändringar inte noterades nämnvärt, så märktes tillväxten som sådan desto mer. Trots strukturproblem tycktes den obegränsad och möjlig att utnyttja till allt djärvare mål. Många verksamheter, idéer och planer tycktes ha släppt markkontakten. Men likt humlan som inte borde kunna flyga men ändå kan surfade de fortfarande för full fart framåt på rekordtillväxtvägen. Den svenska modellen tycktes mer oslagbar än någonsin, och kritiken från vänster andades samtidigt även den en omedveten tillit till modellens osårbarhet under allsköns experimenterande. Internationellt var landets ställning aktad, och nya politiska initiativ skulle med all säkerhet kunna utveckla den inhemska modellen långt vidare än man trott under de liknöjda idyllåren vid mitten av 60-talet.

Så var läget ännu efter den utrikespolitiska turbulensen på nyåret 1973 och antagandet av den nya grundlagen på sommaren. Valrörelsen närmade sig, och man hyste väldiga förhoppningar både på regeringssidan och hos oppositionen.